

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ ОХОРОНИ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИНУТИХ КРАЇН

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE PROCESS OF DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF GOVERNMENT TARGETED PROGRAMS FOR PROTECTION OF NATURAL ENVIRONMENT IN UKRAINE: WORLD EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES

Наукова стаття присвячена напрямам удосконалення процесу розроблення та реалізації державних цільових програм охорони природного довкілля в Україні. З метою визначення стратегії формування, координації робіт із виконання та ресурсного забезпечення завдань та заходів державних цільових програм охорони природного довкілля побудовано принципову схему управління державними цільовими програмами охорони природного довкілля в Україні та розроблено дескриптивну модель ефективної реалізації вітчизняної державної цільової програми охорони навколишнього середовища. Автором зроблено висновки про можливість використання схематичної моделі управління державними цільовими програмами охорони природного довкілля в Україні у частині створення та функціонування Координаційної ради на чолі з керівником програми, яка є консультативним (дорадчим) колегіальним органом, який здійснює свою діяльність на громадських засадах.

Ключові слова: державна цільова програма охорони природного довкілля, програмування, ефективність, державна екологічна політика, механізм управління державною цільовою екологічною програмою.

Научная статья посвящена направлениям совершенствования процесса разработки и

реализации государственных целевых программ охраны окружающей природной среды в Украине. С целью определения работ по выполнению и ресурсному обеспечению задач и мероприятий государственных целевых программ охраны окружающей природной среды построена принципиальная схема управления государственными целевыми программами охраны окружающей природной среды в Украине и разработана дескриптивная модель эффективной реализации отечественной государственной целевой программы охраны окружающей среды. Автором сделаны выводы о возможности использования схематической модели управления государственными целевыми программами охраны окружающей природной среды в Украине в части создания и функционирования Координационного совета во главе с руководителем программы, которая является консультативным (совещательным) коллегиальным органом, который осуществляет свою деятельность на общественных началах.

Ключевые слова: государственная целевая программа охраны окружающей природной среды, программирование, эффективность, государственная экологическая политика, механизм управления государственной целевой экологической программой.

УДК 502.1:338.246.027(083.9)(477):303

Сенишин О.С.

д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту
Львівський національний університет
імені Івана Франка

The scientific article deals with the directions of improvement of the process of development and implementation of state targeted programs for protection of natural environment in Ukraine. A set of scientific research methods is used to realize the goals and tasks defined in the scientific article. Namely, the comparative method was used to compare the foreign experience of developed countries in the field of state programming of environmental protection and its adaptation to the conditions of Ukraine; to compare indicators that determine the level of development and implementation of state target programs of environmental protection in Ukraine; economic and statistical method used to investigate the state and trends of the development of the state programming system in Ukraine, to identify the main problems and obstacles related to its functioning; graphic interpretation method made it possible to visualize the principal scheme of management of domestic state target programs of environmental protection; the method of theoretical analysis, systemic and analytical methods, method of generalization, methods of grouping contributed to the identification of the main directions of improvement of the processes of development and implementation of state targeted programs for the protection of the natural environment in Ukraine. The author has summarized their research results on the possibility of using the schematic model of managing the state targeted environmental protection program in Ukraine for the aspects related to creation and functioning of the Coordination Council, led by the program manager. The above mentioned Coordination Council is an advisory (collegial) body that operates on a voluntary basis. It is also substantiated that for Ukraine worthy of attention is the experience of the European Union countries, which radically changed the system of state management of environmental protection, and revised the balance of competence of different levels of government, through systematic improvement and alignment of the mechanisms of environmental management with international legal, normative-methodical and institutional basis of ecological management and ecological safety.

Key words: state target program of natural environment protection, programming, efficiency, state ecological policy, mechanism of the state target ecological program management.

Постановка проблеми. Сучасна практика державного програмування природоохоронної діяльності засвідчує низьку ефективність державного регулювання в цій сфері. Це пов'язано насамперед із недосконалістю економічних, правових, політичних, соціальних механізмів природоохоронної діяльності, низьким рівнем його впровадження у практику господарювання, недостатністю наукових досліджень у цій сфері, нехтуванням вітчизняним і зарубіжним передовим досвідом.

Головною ознакою ефективної реалізації державних цільових програм (ДЦП) охорони природного довкілля в Україні є рівномірне їх фінансування протягом усього періоду за рахунок як бюджетних, так і позабюджетних коштів із постійним всеохоплюючим контролем на всіх етапах упровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями використання механізму державних цільових програм та оцінки їхньої ефективності

функціонування в економіці України були присвячені наукові дослідження вчених-економістів: В.М. Геєця, Л.С. Гринів, Б.М. Данилишина, О.С. Заржицького, Л.Г. Мельник, Т.О. Мощицької, О.В. Файчук, Л.М. Якушенко, Л.Д. Яценко та інших. Дослідженню теоретико-методологічних та прикладних аспектів державної політики охорони навколишнього середовища, зокрема державному програмуванню, присвячені численні публікації й іноземних вчених-науковців: С. Вульфа, Ч. Колстада, Р. Макрорі, Н. Станле тощо.

Постановка завдання. Метою наукової статті є виокремлення головних напрямів удосконалення процесу розроблення та реалізації державних цільових програм охорони природного довкілля в Україні через призму поданих рекомендацій щодо посилення контролю за реалізацією державних цільових економічних програм екологічного спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі наукових досліджень встановлено, що фінансування державних цільових екологічних програм може бути ефективним за умови виділення із бюджету не менше 80% планових коштів і за рахунок їх оптимізації методом програмно-цільового планування. Фінансування державних цільових екологічних програм у межах 35–80% від потреби може мати місце, оскільки воно загалом приводить до покращення стану навколишнього природного середовища і здоров'я людей. При цьому виділення з бюджету на зазначені цілі менше 35% передбачених коштів швидше за все спричинить нецільове використання державних фінансів [1, с. 392].

Для виокремлення пропозицій щодо покращення процесу розроблення цих програм охорони природного довкілля слід вказати комплекс системних недоліків виконання державних цільових програм екологічного спрямування, а саме:

1. Державні замовники всупереч вимогам статті 8 Закону України «Про державні цільові програми» [2]: не здійснюють належного контролю за виконанням заходів та завдань програм; практично не беруть участі у проведенні щорічного аналізу стану виконання програм; не забезпечують проведення активної роботи щодо пошуку небюджетних джерел фінансування, особливо за умови економії бюджетних коштів.

2. Державні цільові програми охорони природного довкілля так і не стали дієвим та ефективним інструментом реалізації державної екологічної політики, що забезпечує розв'язання найважливіших проблем охорони навколишнього середовища, окремих галузей економіки. Вони виконують роль «формального папірця з декларацією про наміри щось зробити».

3. У межах планування та використання коштів державного бюджету не дотримуються в повному

обсязі принципи пріоритетності вирішення проблеми. Фінансові ресурси спрямовуються розпорошено.

4. Прогнозні обсяги фінансових ресурсів програми, у тому числі коштів державного бюджету, не узгоджуються з реальними можливостями їх фінансування.

5. Всупереч вимогам пункту 29 Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106 (далі – Порядок), програми не містять методики оцінки ефективності її виконання з обов'язковим урахуванням лімітуючих нормативів на використання природних ресурсів, ГДВ, ГДС, ГДР, що повинна бути розроблена державним замовником з урахуванням специфіки програми та кінцевих результатів.

6. Відсутня можливість для здійснення контролю з боку громадськості.

7. З боку державних замовників має місце формальний підхід до виконання вимог чинного законодавства у сфері розроблення та виконання державних цільових програм.

8. Незадовільне звітування державних замовників: недотримання строків подання, інформація подається не в повному обсязі та не за всіма виконавцями.

9. Відсутність прозорого відображення у державному бюджеті видатків на фінансування державних цільових програм охорони довкілля.

Згідно з пропозиціями Мінекономрозвитку України, за результатами моніторингу 2015–2016 рр. [3]: продовжується практика ігнорування державними замовниками необхідності виконання положень законодавства у сфері розроблення та виконання ДЦП; не забезпечена підготовка проектів нормативно-правових актів щодо внесення змін до програм у частині уточнення результативних показників, обсягів фінансування завдань і заходів, строків їх виконання з урахуванням фактичних обсягів фінансування та досягнутих результатів; державними замовниками не розроблені методики оцінки ефективності виконання державних цільових програм з урахуванням їхньої специфіки та кінцевих результатів.

Орієнтиром під час вибору стратегічних цілей державних програм охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки повинні бути стратегічні цілі, зазначені в «Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [4].

Досвід розвинутих країн свідчить про те, що завдяки проведенню науково-дослідних робіт природоохоронного спрямування вдається досягти значної економії коштів під час здійснення природоохоронних заходів та істотно зменшити збитки від забруднення й виснаження компонентів довкілля.

У процесі наукових досліджень підтверджено, що уряди провідних країн світу приділяють велику увагу проблемам програмування охорони природного довкілля та екологічної безпеки не тільки на міждержавному, а й на державному та регіональному рівнях. Підхід провідних країн світу до вирішення цих проблем безпосередньо базується на розумінні того, що вони мають вирішуватися на місцях, там, де зосереджене економічне та соціальне життя суспільства.

Становить інтерес досвід державного програмування охорони природного довкілля в Японії, яка широко використовує такі адміністративні заходи [5], як: запровадження стандартів якості продукції і стану навколишнього середовища; екологічна експертиза; укладання угод між місцевими органами влади й підприємствами про контроль за забрудненням тощо. Одним із найефективніших заходів Японії стосовно програмування охорони природного довкілля є застосування принципу «забруднювач платить». Також країна є лідером у використанні еколого-технологічного підходу до гарантування екологічної безпеки за рахунок розвитку науки.

У США, як і в Європі, змінилися пріоритети у боротьбі із забрудненням атмосфери. Головні програми спрямовані не на введення в дію очисного обладнання, а на створення екологічно чистих технологій. Закон США про водні ресурси передбачає виконання 16 природоохоронних програм. Встановлено кримінальну відповідальність за свідоме скидання у водойми забруднень, що загрожують здоров'ю і життю людей. Створивши необхідний економічний механізм, американцям вдалося не лише зупинити подальше забруднення навколишнього середовища, а й суттєво поліпшити його якість. У США цільові заходи охорони довкілля встановлює федеральне Агентство з охорони природи, а потім кожний штат окремо пропонує конкретні заходи щодо їх реалізації, пов'язуючи їх із планами розвитку галузі [6].

У країнах Західної Європи, починаючи ще з 1973 р., розроблено спеціальні програми охорони природи, у яких загальне визнання здобула концепція сталого розвитку, відповідно до якої екологічні та економічні цілі в динаміці збігаються, а на рівні Європейського Союзу його країни-члени розробили принципи та загальні заходи для законодавчих актів у сфері охорони природи.

Нова за змістом політика збереження природного середовища втілюється у формі національних програм, у яких передбачена взаємодія органів державного управління, приватного сектору, науки, фінансових установ. У всіх країнах прийняті закони про охорону природного середовища, в яких закріплені функції держави з регулювання природоохоронної діяльності, а також визначені права й обов'язки природокористува-

чів. До прикладу, такими законами в США є закон «Про національну політику в сфері навколишнього середовища» (1970 р.), в Японії – основний закон «Про боротьбу із забрудненнями навколишнього природного середовища» (1967 р.), у Швеції – закон «Про охорону навколишнього середовища» (1969 р.). Приймаються спеціальні законодавчі акти, спрямовані на попередження та усунення порушень якості окремих компонентів навколишнього середовища. Також в основу законодавчої піраміди закладені численні нормативні акти органів місцевої влади, які найбільшою мірою враховують природно-географічну та соціально-економічну специфіку того чи іншого регіону [6].

У США вже у 1970 році було сформульовано положення про обов'язковість проведення державної екологічної експертизи всіх напрямів господарської діяльності. Основою політики в галузі охорони навколишнього середовища і фінансування природоохоронних заходів є *принцип нормативно якісного стану довкілля*, який забезпечується або системою норм і стандартів на гранично допустимі рівні антропогенного навантаження, склад забруднень, викидів, скидів, або системою оподаткування підприємств, які допускають порушення встановлених вимог природокористування. Обидва принципи можуть бути органічно поєднані. Ефективним засобом контролю за викидами є запровадження Агентством з охорони навколишнього середовища США «дозволів» на допустиму кількість забруднюючих речовин, що можуть бути викинуті у навколишнє середовище. Цей захід дав можливість фірмам, обсяг викидів забруднюючих речовин яких є меншим, аніж встановлений для них ліміт, продавати свої права іншим фірмам.

Екологічна політика Великобританії ґрунтується насамперед на якісних характеристиках об'єктів навколишнього середовища. Визнано за необхідне проведення оцінки навколишнього середовища до початку проектування будь-якого будівництва, а в подальшому – періодичного контролю за станом навколишнього природного середовища. Щодо екологічного планування та програмування, початковий варіант екологічної експертизи порівнюється з іншими варіантами оцінок, що дає змогу більш оптимально визначати параметри антропогенного впливу [7, с. 35].

У Німеччині й країнах Європейського Союзу розроблена та реалізується стратегія екологічно орієнтованого менеджменту й екологічного підприємництва як одного з важливих напрямів екологічної модернізації. Крім того, всі підприємства Німеччини в обов'язковому порядку проходять екологічний аудит. Здебільшого прийняті національні стандарти, які регулюють екологічний аудит. Так, у червні 1993 р. прийнято основні принципи і положення екологічного обліку в межах ЄС, які набули чинності у квітні 1995 р. За оцінками Німецького

агентства з питань навколишнього середовища в галузі екологічної професійної підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, нині професійні екологічні інтереси групуються за ступенем їх пріоритетності для тих, хто навчається, таким чином: переробка відходів; екологічне право; водне господарство; охорона ґрунтів; енергозбереження; охорона довкілля на підприємствах; регіональне екологічне планування та програмування; екологічна експертиза; екологічна політика тощо [8].

Зарубіжна практика свідчить, що основою всієї системи захисту навколишнього середовища в економічно розвинутих країнах є активне державне регулювання, в якому значні пріоритети надаються економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що розвивається в напрямі екологізації суспільного виробництва.

Таким чином, соціальна та еколого-економічна інтегрованість України має обов'язково враховувати зарубіжний досвід механізмів регулювання природокористування шляхом системного вдосконалення і приведення у відповідність із міжнародною правовою, нормативно-методичною та інституціональною базою екологічного управління та екологічної безпеки.

Досвід зарубіжних країн у галузі екологічного програмування свідчить про їх готовність брати активну участь у розв'язанні глобальних екологічних проблем, що зумовлює необхідність прийняття Україною відповідних законів щодо впровадження екологічних завдань у національну політику й адаптації її до європейського екологічного простору, гармонізації національних екологічних вимог, стандартів і обмежень із відповідними показниками провідних країн світу. Для України вартим уваги є досвід країн Європейського Союзу, які як докорінно змінили саму систему державного управління охороною природного середовища, так і переглянули співвідношення компетенції органів управління різного рівня.

Важливо відзначити, що під час формування державних цільових програм охорони природного довкілля необхідно використовувати модель, яка давала би змогу здійснювати фінансовий маневр, тобто вирівнювати потреби у фінансових засобах і отримати максимальний чистий природоохоронний результат [9, с. 47–53]. Виконання державних цільових програм охорони природного довкілля потребує значних коштів, і потрібно виважено підходити до їх формування та залучення всіх можливих джерел їх фінансування.

З метою визначення стратегії формування, координації робіт із виконання та ресурсного забезпечення завдань та заходів державних цільових програм охорони природного довкілля замовником програми формується Координаційна рада на чолі з керівником програми, яка є консультативним (дорадчим) колегіальним органом, який

здійснює свою діяльність на громадських засадах. Принципову схему управління державними цільовими програми охорони природного довкілля показано на рис. 1.

Підсумовуючи зазначене вище, можна наголосити, що результативне виконання державних цільових програм охорони природного довкілля потребує: вдосконалення нормативно-правового забезпечення процесу їх формування і реалізації; розроблення для кожної цільової програми відповідних методик оцінки ефективності їх виконання з урахуванням їх специфіки та кінцевих результатів; формування державного, обласного, місцевого фондів охорони навколишнього природного середовища державних цільових програм охорони природного довкілля для оптимальної акумуляції та використання фінансових ресурсів; створення центру інформаційного забезпечення державних цільових програм охорони природного довкілля; чітко визначених спеціально уповноважених органів управління та контролю за державними цільовими програмами у межах виконання програми.

Отже, на нашу думку, вдосконаленню процесу розроблення державних цільових програм охорони природного довкілля в Україні сприятиме врахування таких пропозицій:

1. Сприяння інноваційній діяльності та науково-дослідній роботі у сфері моніторингу за станом охорони навколишнього середовища, у тому числі:

- надання достатньої державної підтримки програмам наукових досліджень з оцінювання природно-ресурсного потенціалу України, розроблення та впровадження системи індикаторів збалансованого розвитку та методів просторового планування, впливу чинників довкілля на стан здоров'я населення, а також демографічних тенденцій;

- проведення фундаментальних наукових досліджень із формування нової ідеології життєдіяльності українського суспільства, спрямованої на екологізацію економіки, виробництва, споживання, політики, освіти;

- дослідження здатності природних екосистем витримувати антропогенне навантаження;

- проведення економічної оцінки вартості природних ресурсів;

- сприяння науковим дослідженням у сфері ефективних методів навчання, інструментів оцінки збалансованості розвитку, формування життєвих установок і цінностей.

2. Підвищення ступеня залученості громадськості до підготовки проектів державних програм у сфері охорони навколишнього середовища.

3. Передбачення прозорого інформаційного забезпечення та доступу до звітів про виконання державних програм у сфері охорони навколишнього середовища.

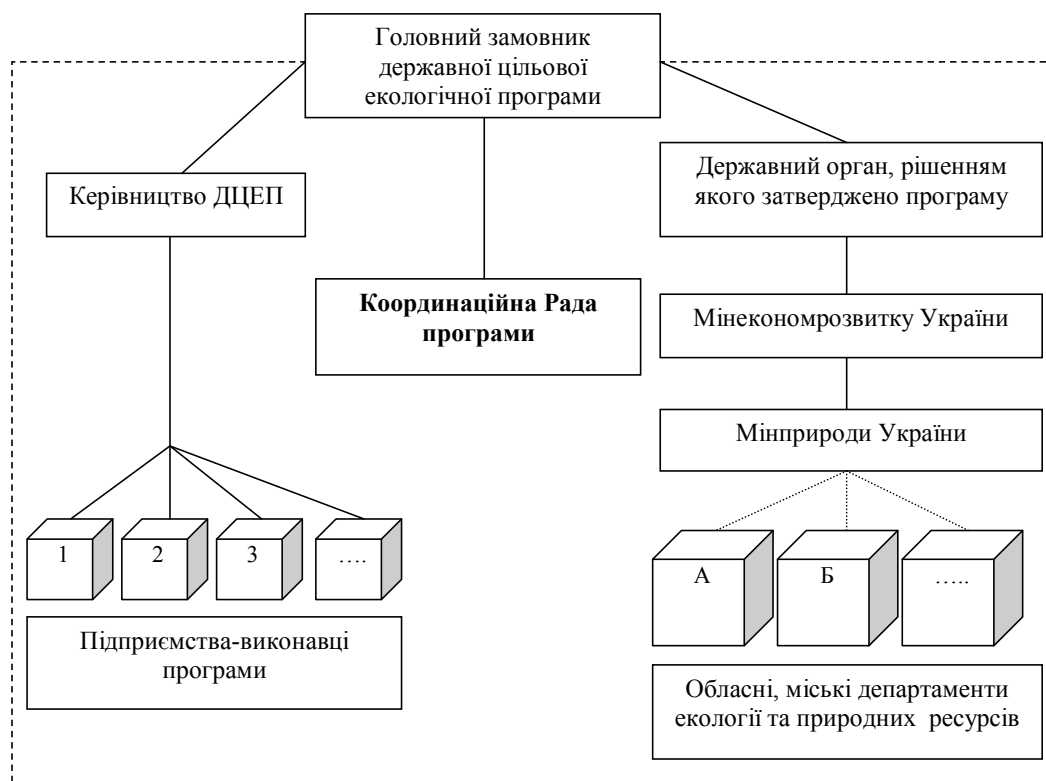

Рис. 1. Принципова схема управління державними цільовими програмами охорони природного довкілля

Джерело: розроблено автором

4. Налагодження стабільного двостороннього зв'язку та співпраці розробником державних програм охорони довкілля з громадськими екологічними організаціями та активним населенням.

5. Забезпечення постійної інформованості населення замовниками державних програм охорони довкілля з питань розв'язання місцевих і загальнодержавних екологічних проблем і процесу переходу до збалансованого розвитку з активним залученням засобів масової інформації.

6. Підвищення ефективності управління та професіоналізму виконавцями державних програм у сфері охорони навколишнього середовища.

Державні цільові програми охорони довкілля, раціонального природокористування (далі – ДЦЕП) є інтегративним, найбільш дієвим та таким, що відповідає принципу державного регулювання екологічної політики інструментом, вдале застосування якого дає змогу найбільш ефективно вирішувати складний комплекс проблем, пов'язаних із напруженим станом навколишнього середовища України.

На основі запропонованих нами пропозицій щодо вдосконалення процесу розроблення державних цільових програм охорони природного довкілля в Україні вважаємо, що модель ефективної реалізації державної цільової програми охорони природного довкілля має виглядати таким чином (рис. 2).

Згідно з переліком державних цільових програм, які виконувалися в межах бюджетних програм, у 2015 р. в Україні налічувалося 6 програм екологічного спрямування проти 18 у 2010 р.

Упродовж 2014–2015 рр. спостерігаються позитивні тенденції щодо удосконалення механізму управління ДЦЕП:

- збільшується частка фінансування, так, у 2015 р. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну р. Дніпро на період до 2021 року була профінансована на 89,4%; Державна цільова програма «Ліси України» на 2010–2015 рр. – на 305,7% [10; 11];

- спостерігаються намагання систематизації та об'єднання програм для більш комплексного вирішення завдань охорони та відтворення довкілля. Питання оптимізації державних цільових програм та оперативного керування ними розглядаються в Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 23 березня 2011 р. № 223-р та Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями бюджетної політики на 2012 рік» від 13.05.2011 р., № 3358-IV;

- враховується попередній досвід реалізації: прорахунки впровадження «Програми комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиси у Закарпатській області на 2002–2006 рр. та прогноз до 2015 року» враховані під час розроблення

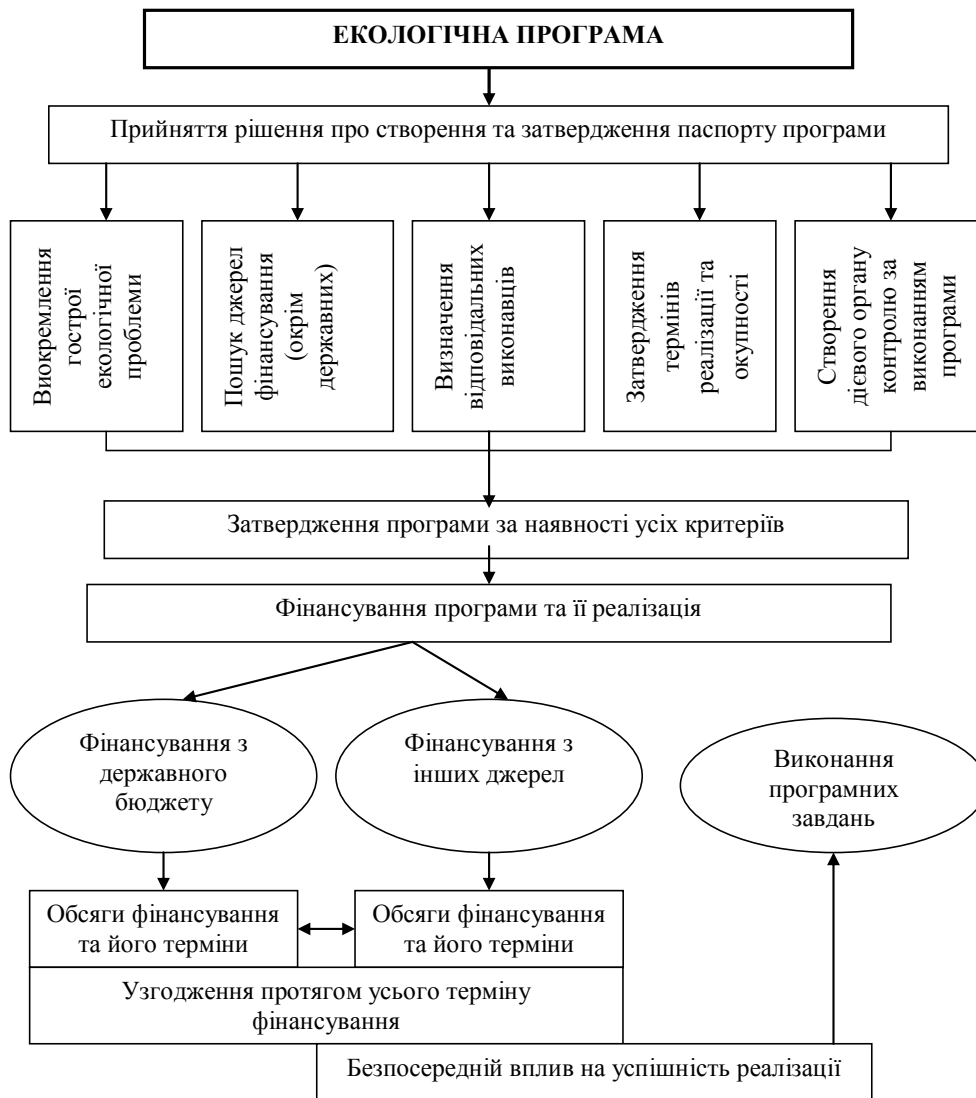

Рис. 2. Дескриптивна модель ефективною реалізації державної цільової програми охорони природного довкілля

Джерело: розроблено автором

Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну р. Дніпро на період до 2021 року та Загальнодержавної цільової програми «Питна вода України» на 2011–2020 роки [10; 12].

Висновки з проведеного дослідження.

З огляду на комплексний характер ДЦЕП, для підвищення їхньої ефективності та дієвості необхідно не тільки удосконалити стандарти розроблення, процедури затвердження та механізми реалізації, а й докорінно переглянути систему екологічних цільових програм в Україні, що вже склалася з метою її уніфікації та оптимізації. З огляду на те, що більшість ДЦЕП реалізується протягом досить тривалого часу (більше п'яти років), а стан їх виконання внаслідок вищезазначених недоліків є неповним, неефективним та несистемним, прискіплива ревізія наявних програм є першочерговим завданням.

Для підвищення ефективності функціонування системи державного програмування охорони природного довкілля необхідно:

- удосконалити регламентацію механізмів і процедур інституту державних цільових програм. Для цього Уряду України слід удосконалити порядок розроблення та виконання програм;
- розробити та законодавчо закріпити механізм запровадження експертних перевірок за ходом виконання державних цільових програм, цільовим та ефективним використанням коштів для виявлення та усунення недоліків у системі державних цільових програм;
- вирішити питання щодо кодифікації державних цільових програм у межах Бюджетної класифікації для налагодження оперативного моніторингу фінансування державних цільових програм із боку Мінфіну та Держказначейства і забезпечення відкритості і прозорості процедур виділення та спря-

мування бюджетних коштів на фінансування заходів ДЦЕП;

– оптимізувати структуру ДЦЕП за рахунок виключення з їх переліку тих, які не відповідають першочерговим пріоритетам розвитку, що дозволить сконцентрувати кошти на вирішенні пріоритетних задач та привести у відповідність потребу у фінансуванні програм із реальними можливостями бюджету і забезпечити повне фінансування програм у визначені терміни;

– запровадити науково обґрунтовану методологію оцінки ефективності ДЦЕП з обов'язковим врахуванням лімітуючих нормативів на використання природних ресурсів, ГДВ, ГДС, ГДР для забезпечення методичної та організаційної єдності у процесі проведення щорічних перевірок процесу реалізації цільових програм;

Для посилення контролю за реалізацією ДЦЕП необхідно:

1. Уточнити функції державного замовника-координатора щодо його відповідальності за підготовку і реалізацію ДЦЕП, їх фінансування, координацію діяльності державних замовників, надання звітності про процес реалізації програми та ввести персональну відповідальність за виконання ДЦЕП, а саме – кінцеві результати та цільове й ефективне витрачання коштів.

2. Зобов'язати замовника до початку реалізації ДЦЕП затверджувати та подавати до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України положення про управління реалізацією ДЦЕП.

3. Підвищити вимоги до державних замовників стосовно фінансування заходів ДЦЕП за рахунок позабюджетних джерел (інших джерел фінансування).

4. Розробити механізм компенсації у разі недофінансування програм частки фінансування за рахунок коштів державного бюджету з позабюджетних джерел.

5. Підвищити вимоги до щорічної звітності, що надходить від державних замовників про процес виконання ДЦЕП.

6. Відпрацювати механізм експертних перевірок за процесом виконання ДЦЕП, цільовим та ефективним використанням коштів для виявлення недоліків у системі державних цільових програм та розроблення заходів з їх усунення.

Для успішної реалізації процесу виконання державних цільових програм вважається доцільним застосування нової системи керування в межах сучасного менеджменту – контролінгу, який, як свідчить досвід розвинених країн, дає змогу координувати та інтегрувати зусилля на більш високому професійному рівні, а також незалежного екологічного аудиту на всіх стадіях реалізації програмних завдань і заходів. Використання контролінгового механізму та екологічного аудиту дасть змогу підвищити ефективність реалізації програм і ступінь досягнення програмних цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Senyshyn O.S., Chopko N.S., Zhuk I.Z. Integral estimate of the effectiveness of performance of indices of the state targeted programs for protection of natural environment in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies: scientific journal*. 2017. Vol. 3 (2017). No 5. P. 391–399.

2. Про державні цільові програми: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення 21.12.2018).

3. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання: Наказ Міністерства економіки України від 04 грудня 2006 р. № 367 / Міністерство економіки України. URL: <http://www.me.gov.ua/> (дата звернення 08.12.2018).

4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення 14.12.2018).

5. Кернична А.Є. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері у контексті євроінтеграції. 2013. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/36.pdf (дата звернення 01.10.2018).

6. Авраменко Н.Л., Куц М.О. Досвід ЄС у сфері економічного стимулювання до охорони навколишнього природного середовища. 2016. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/186.pdf> (дата звернення 30.11.2018).

7. Грушева Т.І. Зарубіжний досвід та міжнародні аспекти управління природокористуванням. *Менеджер*. 2007. № 4 (42). С. 32–38.

8. Салатюк Н.М. Зарубіжний досвід регулювання природокористування та охорони навколишнього середовища. 2013. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2486/1/333.pdf> (дата звернення 2.10.2018).

9. Гринів Л.С. Регіональні цільові програми: навч. посібник. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. 93 с.

10. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну р. Дніпра на період до 2021 року: Закон України від 24 травня 2012 р. № 4836-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4836-17> (дата звернення 21.12.2018).

11. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010–2015 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 977 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-%D0%BF> (дата звернення 28.12.2018).

12. Загальнодержавна цільова програма «Питна вода України» на 2011–2020 рр.: Закон України від 20 жовтня 2011 р. № 3933-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2455-15> (дата звернення 24.12.2018).

REFERENCES:

1. Senyshyn O., Chopko N., Zhuk I. (2017) Integral estimate of the effectiveness of performance of indices of the state targeted programs for protection of natu-

ral environment in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies: scientific journal*, no. 5, pp. 391–399.

2. Zakon pro derzhavni tsilovi prohramy No. 1621–IV of March 18 (2004). [The Law on State Target Programs]. (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (accessed 25 May 2018).

3. Stan vykonannia derzhavnykh tsilovykh prohram u 2015 rotsi. (2016). [State of implementation of state targeted programs in 2015]. (Ministerstvo ekonomiky Ukrainy). Ofitsiyni sait Ministerstva ekonomiky Ukrainy. Available at: <https://issuu.com/mineconomdev/docs/> (accessed 07 December 2018).

4. Zakon pro osnovni zasady (strategiyu) derzhavnoi ekologichnoi polityky do 2020 roku No. 2818–VI of Desember 21 (2010). [The Law on the main principles (strategy) of ecological policy till 2020]. (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (accessed 11 December 2018).

5. Kernychna A.Ye. (2013) Dosvid zarubizhnykh krain shchodo vdoskonalennia mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia v ekologichnii sferi u konteksti yevrointehratsii [Experience of foreign countries in improving the mechanisms of public administration in the environmental sphere in the context of European integration]. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/36.pdf (accessed 31 October 2018).

6. Avramenko N.L., Kushch M.O. (2016) Dosvid YeS v sferi ekonomichnoho stymulivannia do okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha [EU experience in the field of economic stimulation of environmental protection]. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/186.pdf> (accessed 30 September 2018).

7. Hrusheva T.I. (2007) Zarubizhnyi dosvid ta mizhnarodni aspekty upravlinnia pryrodokorystuvanniam [For-

eign experience and international aspects of environmental management]. *Menedzher*, no. 4 (42), pp. 32–38.

8. Salatiuk N.M. (2013) Zarubizhnyi dosvid rehu-liuvannia pryrodokorystuvannia ta okhorony navkolyshnoho seredovyscha [Foreign experience in the regulation of nature and environmental protection]. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2486/1/333.pdf> (accessed 2 October 2018).

9. Hryniv L.S. (2010) *Rehionalni tsilovi prohramy* [Regional targeted programs]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. (in Ukraine)

10. Zakon pro zahalnoderzhavnu tsilovu prohramu rozvytku vodnoho hospodarstva ta ekolohichnoho ozdorovlennia baseinu richky Dnipro na period do 2021 roku No. 4836–VI of May 24 (2012). [The Law on the national targeted program for the development of water economy and ecological rehabilitation of the Dnipro river basin in the period up till 2021]. (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4836-17> (accessed 29 November 2017).

11. Postanova pro derzhavnu tsilovu prohramu Lisy Ukrainy na 2010–2015 rr. No. 977 of September 16 (2009). [Resolution on the State Targeted Program “Forests of Ukraine” for 2010–2015]. (Kabinet Ministriv Ukrainy). Ofitsiyni sait Kabinetu Ministriv Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-%D0%BF> (accessed 28 November 2017).

12. Zakon pro zahalnoderzhavnu tsilovu prohramu Pytna voda Ukrainy na 2011–2020 rr. No. 3933–VI of October 20 (2011). [The Law on the legal regime of the territory that was exposed to radioactive contamination as a result of the Chernobyl disaster]. (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/lawsshow/2455-15> (accessed 04 July 2018).

Senyshyn OksanaDoctor of Economic Sciences,
Professor of Management Department
Ivan Franko National University of Lviv**DIRECTIONS FOR IMPROVING THE PROCESS OF DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION
OF GOVERNMENT TARGETED PROGRAMS FOR PROTECTION OF NATURAL ENVIRONMENT
IN UKRAINE: WORLD EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES**

The current practice of state programming of environmental activities shows a low efficiency of state regulation in this area. This is primarily due to the imperfection of the economic, legal, political, social mechanisms of environmental activity, the low level of its implementation in the practice of management, the lack of scientific research in this area, neglecting domestic and foreign best practices.

The scientific article deals with the directions of improvement of the process of development and implementation of state targeted programs for protection of natural environment in Ukraine. In particular, state targeted programs of environmental protection in Ukraine are the subject of this research.

Methodology. A set of scientific research methods is used to realize the goals and tasks defined in the scientific article. Namely, the comparative method was used to compare the foreign experience of developed countries in the field of state programming of environmental protection and its adaptation to the conditions of Ukraine; to compare indicators that determine the level of development and implementation of state target programs of environmental protection in Ukraine; economic and statistical method used to investigate the state and trends of the development of the state programming system in Ukraine, to identify the main problems and obstacles related to its functioning; graphic interpretation method made it possible to visualize the principal scheme of management of domestic state target programs of environmental protection; the method of theoretical analysis, systemic and analytical methods, method of generalization, methods of grouping contributed to the identification of the main directions of improvement of the processes of development and implementation of state targeted programs for the protection of the natural environment in Ukraine.

Information and reference base of scientific research consists of laws and other legal regulations of Ukraine on environmental protection issues, international documents, analytical and statistical materials of the State Statistics Service of Ukraine, reports on the implementation of State target programs for 2010–2016, scientific works of domestic scientists, periodicals, results of the authors' personal observations.

Practical implementation. The author have summarized their research results on the possibility of using the schematic model of managing the state targeted environmental protection program in Ukraine for the aspects related to creation and functioning of the Coordination Council, led by the program manager. The above mentioned Coordination Council is an advisory (collegial) body that operates on a voluntary basis. It is also substantiated that for Ukraine worthy of attention is the experience of the European Union countries, which radically changed the system of state management of environmental protection, and revised the balance of competence of different levels of government, through systematic improvement and alignment of the mechanisms of environmental management with international legal, normative-methodical and institutional basis of ecological management and ecological safety.

Scientific value of research results. In the form of directions for improving the process of development and implementation of state targeted programs for the protection of the natural environment in Ukraine, a set of key recommendations has been proposed for improving the efficiency of functioning of the system of domestic state programming for natural environment protection.